

УДК 614.253.52:378(477)

DOI: 10.15587/2519-4984.2017.94100

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ФАХІВЦІВ

© І. В. Радзівська

У статті представлено теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем професійної підготовки медичних фахівців. З'ясовано, що визначення теоретичних і практичних засад формування їхньої професійної компетентності є актуальним науковим напрямом дослідження. Обґрунтовано поняття «професійна компетентність медичних фахівців», яке розглядається як її інтегративна професійна характеристика фахівця. На даний час в Україні недостатньо вивчена проблема формування професійної компетентності медичних фахівців і їх професійної підготовки та організація навчання майбутніх медиків не забезпечує потрібний рівень професійної компетентності

Ключові слова: професійна компетентність, особистісно орієнтований підхід, медичні фахівці, професійні знання та уміння

1. Вступ

Основною проблемою формування професійної компетентності медичних фахівців у системі вищої медичної освіти України є створення відповідного освітнього процесу, який би забезпечив їх якісну підготовку (В. А. Сластенін [1], М. І. Лісовий [2], К. Ю. Люшук [3]).

У працях науковців підкреслюється важливість проблеми формування професійної компетентності медичних фахівців та пропонується звернути увагу на систему підготовки спеціалістів-медиків з урахуванням перспектив розвитку потреб охорони здоров'я (С. Мухіна [4], Г. Перфільєва [5], М. Шегедін [6] та ін.).

2. Літературний огляд

Теоретичний аналіз наукової літератури сформував осмислення сутності поняття «професійна компетентність», визначення можливого методологічного підходу до подальшого вивчення організаційно-педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх медичних фахівців.

Компетентність – це одиниця ринкової економіки, яка бере свій початок не в педагогіці, а в сфері економіки, управління та підготовки кадрів.

У сучасній педагогічній літературі цим терміном позначається, по-перше, високий рівень готовності до педагогічної діяльності, по-друге, здатність педагога на високому рівні здійснювати педагогічну діяльність, виявляючи свій особистісний інтелектуальний і творчий потенціал.

Основним завданням освіти є формування професійно значимих та моральних якостей, творчої свободи особистості. Позитивна мотивація студента до обраної професії, що формується під час навчання, стає основою його особистості. При розробці стандартів вищої освіти для медичних спеціалістів, крім фахового, також слід обирати гуманістичне спрямування. Сутність освіти – це розвиток та саморозвиток людини як особистості в процесі її навчання [7]. Освіта як процес не завершується до кінця свідомого життя людини. Вона безперервно видозмінюється за цілями, змісту, формам. Безперервність освіти в наш час виступає в якості основної межі.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування поняття «професійна компетентність» майбутніх медичних фахівців, що формується у процесі їх фахової підготовки.

Мета дослідження зумовила вирішення таких задач:

1) здійснення аналізу психолого-педагогічної літератури з проблем професійної підготовки медичних фахівців і формування їх професійної компетентності;

2) обґрунтування структури та змісту професійної компетентності майбутніх медичних фахівців;

3) здійснення комплексного, системного підходу до вирішення проблеми формування професійної компетентності майбутніх медичних фахівців в єдності філософських, педагогічних, соціологічних, психологічних наук.

4. Суть професійно-орієнтованого підходу до навчання майбутніх медичних фахівців

Саме життя диктує необхідність комплексного підходу до вирішення теоретичних та практичних проблем в зв'язку з тим, що відбувається інтеграція всіх суспільних процесів, де вирішення однієї проблеми залежить від вирішення багатьох інших, коли самі проблеми набувають системний, комплексний характер. В наш час до підготовки майбутніх спеціалістів пред'являються нові вимоги. Суспільству необхідні висококваліфіковані, професійно компетентні, творчо мислячі, здатні приймати правильні рішення фахівці. Таким чином, формування професійної компетентності стає однією з основних функцій усього процесу підготовки студентів.

Методологія сучасної освіти гуманістична, в центрі – людина, її духовний розвиток і система цінностей. Наукові витоки нової освітньої політики – в філософії освіти, науках про людину та суспільство та «теорії практики»[8]. Філософія освіти повинна дати нову уяву про місце людини в сучасному світі, про сучасну роль освіти в вирішенні проблем людства. «Теорія практики», яка включає сучасну педагогіку, соціальне проектування, менеджмент системи освіти дає можливість уявити нову систему освіти:

визначити її цілі, структури системи, принципи її організації та управління.

Теорію навчання як систему наукових знань, як педагогічну науку розробив Я. А. Коменський. В своїй праці «Велика дидактика» він вперше говорить про загальну освіту. Дає обґрунтування організації, принципам, методам і змісту навчання. Філософсько-освітні знання включають стратегічні ідеї підвищення ефективності освітнього процесу на основі гуманізації, гуманітаризації, індивідуалізації, диференціації, демократизації в освіті. Освіта є цілісним процесом, в склад якого входять мета, зміст та методи. Освіта – це спеціально організована система зовнішніх умов, які створюються в суспільстві для розвитку людини [7]. Структура становлення особистості розглядається у взаємодії з такими категоріями: рівень освіти, професійна компетентність, культура. Рівень освіти зумовлює наявність широкого кругозору по різним питанням життя людей, але це й вибірковість знань і глибина вивчення деяких спеціальних питань. Тому професійно зорієнтована освіта повинна базуватися на широкій загальній основі. Досягнення високого рівня освіти та вихованості студентів, їх професійна підготовленість забезпечується навчальною програмою.

Таким чином, діяльність навчального закладу, який функціонує в режимі розвитку, дозволяє здійснювати підготовку майбутніх медичних фахівців та сприяти формуванню професійної компетентності. Педагогічний процес – це об'єднання в єдине ціле тих компонентів (факторів), які сприяють розвитку студентів та викладачів їх безпосередній взаємодії [7].

Внутрішня сторона педагогічного процесу – це організація навчально-виховної роботи. Д.К. Ушинський підкреслював: «Виховання бере людину всю, якою вона є, з усіма її народними і поодинокими особливостями».

Ефективність педагогічного процесу визначається рівнем професійної психолого-педагогічної культури та компетентності викладачів [9, 10], в основі яких повинні знаходитися наступні принципи:

- викладач цілеспрямовано застосовує на заняттях активні методи пізнавальної діяльності студентів;
- викладач пропонує достатній комплект засобів навчання;
- викладач орієнтує себе не тільки на формування у студентів певного багажу знань, але й на розкриття їх потенційних здібностей до самостійної діяльності;
- навчальна інформація використовується як засіб організації пізнавальної діяльності студентів;
- студент виступає як суб'єкт діяльності разом з викладачем;
- викладач сприяє розвитку у студентів навиків дослідження, умінню самостійно ставити та вирішувати дослідницькі завдання, сприяти формуванню та розвитку у студентів професійної компетентності.

У психолого-педагогічних працях вітчизняних та зарубіжних педагогів поняття «компетентність» вживається починаючи з 60-х років минулого століття. Так, наприклад, в «Короткому словнику іноземних слів» (М., 1952) приводиться наступне визначення: «компетентний (лат. *competens, competentis* – на-

лежний, здатний) – знаючий, маючий знання у певній галузі; що здатний відповідно до своїх знань або повноважень діяти або приймати рішення про що-небудь, мати судження про що-небудь». У словнику «Професійна освіта» компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) визначена – як «сукупність знань і умінь, що необхідні для здійснення професійної діяльності: уміння проводити аналіз власної професійної діяльності, передбачати наслідки, використовувати інформацію» Професійну компетентність визначають як інтегративну якість фахівця, що включає рівень оволодіння їм знаннями, уміннями, навичками. У теж час, професійною компетентністю називають індивідуально-психологічну освіту, що включає досвід, знання, уміння, ПВЯ, психологічну готовність [11].

Як показує аналіз досліджуваної проблеми в провідних зарубіжних країнах (Англія, Франція, США, Германия), відбувається зміщення акценту вимог до сучасного працівника з формальних факторів його кваліфікації та освіти до соціальної цінності його особистісних якостей.

Фахівці Міжнародної комісії Ради Європи (програма *Defenition and Selection of Competencies*) визначають поняття *компетентності* (*competency*) як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби і виконувати поставлені завдання [12]. Кожна компетентність побудована на комбінації взаємовідповідних пізнавальних ставлень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії [12].

Зарубіжними науковцями поняття компетентності розглядається з позицій поведінкового та загального підходів. Так, Н. Норріс (N. Norris) [13], у межах поведінкового підходу до компетентності, спирається на опис поведінки і ситуації, в якій ця поведінка проявляється. У цьому підході компетентність охоплює опис дії, поведінки або наслідків (результатів) у формі, придатній для демонстрування, спостереження й оцінки. Зазвичай, об'єкти поведінки визначаються через вираження того, що потрібно вивчити або досягнути. Загальний підхід залучає емпіричне дослідження для встановлення компетентностей, які використовуються для визначення різниці між середньою продуктивністю та продуктивністю експертів. Ефективність працівника визначається як різниця між його продуктивністю та продуктивністю менш компетентного працівника. Останнім кроком при дослідженні компетентності є визначення специфічних умінь, здібностей та характеристик, які відповідають цій різниці [13].

За Н. Борехамом [14] (N. Boreham) компетентність базується на теорії відображення розумом, в якій зміст розуму містить об'єкти та події з навколишнього середовища. Це когнітивний погляд на компетентність, яка залучає судження особистості про технічно розроблені розв'язки висуваних проблем. Даний підхід намагається змоделювати фізіологічну структуру центральної нервової системи людини для забезпечення тренування нейронної мережі мозку, причому метою тренування є вироблення бажаних результатів на виході при визначених даних на вході.

П. Хагер і Д. Беккет (P. Hager and D. Beckett) [15] вважають, що компетентність не є одновимірною характеристикою особистості, а комплексною, дуже складною і пов'язаною з іншими атрибутами особистості. Як така компетентність пов'язана зі здібностями індивіда та задовільним виконанням ним відповідних завдань.

У сучасній науковій літературі існує як широке, так і більш вузьке тлумачення поняття «компетентність». У вузькому сенсі компетентність розглядається як діяльнісна характеристика, тобто, міра інтегрованості людини в діяльність. Це передбачає певну світоглядну спрямованість особистості, ціннісне ставлення до діяльності та її предметів, володіння людиною відповідною компетенцією, що містить її особистісне ставлення до предмета діяльності [16].

З точки зору системного підходу професійну компетентність розглядає Т. Г. Браже [17], до складу професійної компетентності вчений включає не лише знання та уміння, але й мотиви діяльності спеціаліста, стиль його взаємовідношень з людьми, загальну культуру, здатності до розвитку творчого потенціалу, професійно значущі якості особистості. Тим самим, ми можемо виділити наступні показники досліджуваного поняття за Т. Г. Браже:

- володіння професійними знаннями та уміннями;
- ціннісні орієнтації;
- культура, що виявляється в мовленні, стилі спілкування;
- відношення до себе, своєї професійної діяльності та її здійсненні.

Е. М. Павлютенков [18] присвятив роботи професійному становленню спеціаліста, виділяючи три основні ознаки в понятті – професійна компетентність:

- 1 ознака – направленість, мотиви, потреби;
- 2 ознака – знання, уміння, навички;
- 3 ознака – самосвідомість, самооцінка.

Таким чином автор вважає, що про професійну компетентність можна судити за відповідними знаннями, уміннями та навичками, отриманими на основі професійної орієнтації, потребам, за мотивами та результатами власної діяльністю.

Н. В. Кузьміна [19] та інші дослідники пов'язують компетентність із феноменом культури, яка становить результат розвитку особистості, її освіченості та вихованості, вважають професійну компетентність як теоретичну так і практичну готовність до продуктивної професійної діяльності. Таким чином, формування професійної компетентності носить процесуальний та системний характер.

Автор книги «Компетентність в сучасному суспільстві» Дж. Равен на основі проведених досліджень, називає наступні якості, які необхідні людині при здійсненні будь-якої професійної діяльності:

- здатність працювати самостійно, без постійного керівництва;
- брати на себе відповідальність;
- проявляти ініціативу, на питаючи інших, чи необхідно це робити;
- готовність визначати проблеми та шукати шляхи їх вирішення;

– уміння аналізувати нові ситуації та застосовувати власні знання для такого аналізу;

– здатність уживатися з іншими, засвоювати знання за власною ініціативою;

– уміння приймати рішення на основі здорових суджень не маючи можливості опрацювати інформацію математично.

Дж. Равен запропонував концепцію аналізу та оцінки компетентності, яка явилась передумовою створення моделі поведінки, мотивації та здатностей. Для формування компетентності необхідне розвиваюче середовище, яким є освітнє середовище.

У свою чергу, спеціальний компонент поєднує науково-теоретичну, методичну та психологічну складові.

Сучасним в сфері освіти є компетентісна парадигма, за якою відбувається переміщення кінцевої мети освіти від знань на професійну компетентність. Компетентісна модель освіти сприяє процесу соціалізації, загальної та професійної підготовки відповідальної особистості, готової до здійснення вільного гуманістично-орієнтованого вибору.

Повертаючись до європейських стандартів компетентності, погоджуємося з думкою І. Лебедева, що компетентність – це здатність діяти в ситуації невизначеності, здатність працювати в команді та навчатися [20].

Метою діяльності вищого навчального закладу в сучасних умовах постає забезпечення відповідності рівня освіти. Професійна підготовка фахівців (в тому числі і медичних) повинна відповідати вимогам суспільного розподілу праці в Україні і мобільності системи підготовки фахівців для задоволення вимог ринку праці. Кінцева мета – отримання конкурентоспроможних, професійно-компетентних випускників вузів, що здатні:

- організовувати процеси комунікації;
- діагностувати;
- створювати позитивний емоційний фон при спілкуванні з пацієнтами та колегами;
- урегульовувати конфлікти;
- проводити переговори;
- організовувати рутинну та творчу діяльність;
- організовувати власну діяльність;
- приймати рішення в стандартних та нестандартних ситуаціях;
- поводити себе в умовах конкуренції;
- розподіляти та оцінювати ресурси для поставлених цілей;
- проводити аналіз, експертизу, генерувати нові ідеї;
- підтримувати постійний професійний ріст та розвиток.

Там, де за основу навчання береться професійна компетентність – формування професійних здібностей (професіоналізму) проходить через професійну спрямованість. У професійній компетентності також як основну рису виділяють ступінь розвитку професійного мислення (Т. Ю. Морозова [21]), професійна компетентність розглядається як система, інтегрована єдність, синтез інтелектуальних знань, умінь і навиків, готовність до професійної діяльності,

все це дозволяє людині успішно адаптуватися та використовувати свій потенціал в суспільстві, яке постійно змінюється.

В вітчизняній педагогіці розглядається ідея розвиваючого навчання, що забезпечить формування професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. Цікавими підходами до уявлення про професійну компетентність є уявлення, що пов'язана з виявленням інтегративних характеристик професійної діяльності, а також ключових, базових і спеціальних компетентностей. Опіраючись на ідею компетентнісного підходу до професійної діяльності, виділені ключові компетентності. Вони необхідні для любої професійної діяльності та пов'язані з успіхом особистості в умовах постійних змін в суспільстві:

– базові компетенції – специфічні, відображають певну професійну діяльність;

– спеціальні компетенції, які відображають специфіку конкретної предметної галузі професійної діяльності.

Стратегія модернізації освіти в Україні передбачає, що в основу змісту освіти будуть покладені ключові компетенції. Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості громадянина України, здатного навчатися протягом життя.

5. Результати дослідження

Компетентність можна розуміти як сукупність взаємопов'язаних знань, умінь і навичок, що задаються стосовно певного кола предметів, процесів та є необхідними, щоб ефективно діяти відносно них (А. Хуторський [22]). За визначенням С. Є. Шишова [23]: Компетентність – це загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, які набуті завдяки навчанню. У компетентність входять специфічні особливості стилю мислення, сприйняття й переробки інформації, що можуть бути характерними, з одного боку для представників певної професії, а іншого боку, для професіоналів певного рівня кваліфікації й досвіду.

Таким чином, уміння – дія, що піддається спостереженню; компетентність – це характеристики, які витікають зі спостереження за вміннями, за діями. Уміння представляються як компетенція в дії. Ми притримуємося думки, що компетенція це те, що відтворює дію та уміння.

Аналізуючи вище перераховані точки зору, можна зробити висновок, що «компетентність» є головною педагогічною умовою для досягнення кінцевої мети освіти. К. М. Левітан вважає, професійні якості найбільш продуктивно розвиваються тоді, «коли створюються освітні ситуації виконання професійної ролі по новому, в яких засвоюються нові знання».

Головне завдання, що має виконати вищий заклад освіти (а саме, медичний) – підготовка спеціалі-

стів, професійно компетентних, готових до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації. Тому що самореалізація особистості найбільше плідно здійснюється в професійній діяльності, так само професійна діяльність дає максимальні потенційні можливості одночасного й найбільш повного задоволення всіх основних потреб особистості (потреби в соціальному визнанні, самоповазі, безпеці й т.д.) (А. Маслоу). Саме формування людської особистості в значній мірі відбувається в ході професійної діяльності й під її впливом.

Успішність професійної діяльності обумовлена сутністю професійної компетентності, яка характеризується складним синтезом психічних та інтелектуальних властивостей особистості. При цьому професійна компетентність розглядається як інтегральна якість, що характеризує потенційні можливості людини в якій-небудь професійній діяльності, а оцінкою та критерієм її визначення є результати цієї діяльності. Н. В. Кузьміна [19] визначає: «професійна компетентність характеризується наявністю у фахівця знань, умінь, і навичок, що дозволяють йому здійснювати свою діяльність на рівні сучасних вимог науки і техніки. Оскільки, будь яка діяльність є вирішенням незліченного ряду завдань, професіоналізм у ній виявляється насамперед, в умінні бачити завдання, їх формулювати, застосовувати методологію й методи спеціальних наук для установки діагнозу й прогнозу при вирішенні завдань, оцінювати й вибирати методи найбільш підходящі для їх вирішення».

6. Висновки

Отже, якщо під професійною компетентністю прийнято розуміти інтегральну характеристику ділових і особистісних якостей фахівців, що відбиває рівень знань, умінь і навичок, досвіду, достатніх для здійснення певного роду діяльності, що пов'язана із прийняттям рішень, то професійна компетентність майбутніх медичних фахівців – це інтегративна характеристика особистості, яка представлена сукупністю компетенцій в професійній галузі діяльності та дозволяє особистості бути конкурентоспроможною на ринку праці. Необхідною умовою виконання професійного обов'язку є високі особисті якості майбутньої медичного фахівця.

Таким чином, можна зробити висновок, що професійна компетентність майбутніх медичних фахівців – це інтегративне багатокomпонентне явище, показник професіоналізму та майстерності медичного працівника. В її структурі інваріативним компонентом виступає знання, як базова медична освіта, на основі якого формується професійна компетентність. Також професійна компетентність майбутньої медичного фахівця, в першу чергу, формується на основі практичної діяльності. Це виконання практичних умінь і навичок, доведене до автоматизму.

Література

1. Сластенин, В. А. Педагогика [Текст]: уч. пос. / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов; ред. В. А. Сластенин. – М.: Академия, 2002. – 576 с.
2. Лісовий, М. І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / М. І. Лісовий. – Вінниця, 2006. – 22 с.

3. Люшук, К. Ю. Дидактичні засади застосування інноваційних педагогічних технологій у процесі вивчення науково-природничих дисциплін у медичних коледжах [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / К. Ю. Люшук. – Луцьк, 2005. – 24 с.
4. Мухина, С. А. Общий уход за больными [Текст]: уч. пос. / С. А. Мухина, И. И. Тарновская. – М.: Медицина, 1989. – 255 с.
5. Перфильева, Г. М. Реформы среднего медицинского образования в России [Текст] / Г. М. Перфильева // Медицинская помощь. – 1996. – № 8. – С. 7–9.
6. Шегедин, М. Б. Медико-соціальні основи реформування медсестринських кадрових ресурсів системи охорони здоров'я [Текст]: автореф. дис. ... д-ра мед. наук / М. Б. Шегедин. – К., 2001. – 26 с.
7. Столяренко, Л. Д. Педагогическая психология [Текст]: уч. пос. / Л. Д. Столяренко. – Ростов на Дону: Феникс, 2003. – 544 с.
8. Пшенична, Л. В. Розвиток державного управління вищою освітою в Україні: проблеми адаптації до умов Болонського процесу [Текст] / Л. В. Пшенична // Теорія та практика державного управління. – 2009. – № 2. – С. 82–87.
9. Морозов, А. В. Деловая психология: курс лекций [Текст]: уч. / А. В. Морозов. – СПб.: Союз, 2000. – 576 с.
10. Чернилевский, Д. В. Дидактические технологии в высшей школе [Текст]: уч. пос. / Д. В. Чернилевский. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2002. – 437 с.
11. Професійна освіта: словник [Текст]: навч. пос. / за ред. Н. Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
12. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft) [Text]. – 2001. – 12 p. – Available at: <https://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/41529556.pdf>
13. Norris, N. The trouble with competence [Text] / N. Norris // Cambridge Journal of Education. – 1991. – Vol. 21, Issue 3. – P. 331–341. doi: 10.1080/0305764910210307
14. Boreham, N. Models for the analysis of work competence: A critical review [Text]: conf. / N. Boreham. – Finland, 1999. – 25 p.
15. Hager, P. Philosophical underpinnings of the integrated conception of competence [Text] / P. Hager, D. Beckett // Educational Philosophy and Theory. – 1995. – Vol. 27, Issue 1. – P. 1–24. doi: 10.1111/j.1469-5812.1995.tb00209.x
16. Бех, І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці [Текст] / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 26–31.
17. Браже, Т. Г. Из опыта развития общей культуры учителя [Текст] / Т. Г. Браже // Педагогика. – 1993. – № 2. – С. 70–75.
18. Павлютенков, Е. М. Системный подход к профессиональной ориентации учащихся общеобразовательных школ [Текст] / Е. М. Павлютенков. – Советская педагогика. – 1980. – № 6. – С. 76–80.
19. Кузьмина, Н. В. Проблемы профессиональной подготовки специалистов в вузах [Текст]: сб. ст. / Н. В. Кузьмина; ред. Н. В. Кузьмина // Проблемы отбора и профессиональной подготовки специалистов в вузах. – 1970. – С. 47–61.
20. Лебедев, О. Е. Цели и результаты школьного образования [Текст]: метод. рек. / О. Е. Лебедев, Н. И. Неупокоева. – СПб.: СПГУПМ, 2001. – 51 с.
21. Морозова, Т. Ю. Погляд на освітні стандарти крізь призму компетентнісного підходу [Текст]: метод. зб. / Т. Ю. Морозова // Проблеми освіти. – 2005. – № 46. – С. 73–79.
22. Хуторской, А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования [Текст] / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
23. Шишов, С. Е. Компетентностный подход к образованию: прихоть или необходимость? [Текст] / С. Е. Шишов, И. Г. Агапов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2002. – № 2. – С. 58–62.

Рекомендовано до публікації д-р пед. наук В.Ф. Боєчко

Дата надходження рукопису 16.01.2017

Радзівська Ірина Володимирівна, кандидат педагогічних наук, заслужений працівник охорони здоров'я України, Черкаська медична академія, вул. Хрещатик, 215, м. Черкаси, Україна, 18000
E-mail: raisin03@ukr.net